

A határokon áthaladó személyek és tárgyak ellenőrzésének igénye egyidős az államhatárok kialakulásával. A történelem során egyre erősödött azon állami akarat, hogy egyre pontosabba váló határai minden átlépési pontján azonos minőségű szűrést hajtsanak végre az utasok körében az erre hivatott közegek. Magyarországon ez az igény a XIX. század végére hívott életre a XXI. századi fogalmainkkal harmonizáló határforgalom-ellenőrzést.

A téma vizsgálata 1867-től kezdődik, mivel a polgári magyar állam dinamikus fejlődése lényegében ettől az időponttól következett be az a viszonylagos belpolitikai önállóság, amely a következő évtizedek jelentős gazdasági fejlődését lehetővé tette. Az osztrák-magyar kiegyezés egyértelmű következménye volt a közigazgatási és a Kárpát-medence rendvédelmi modelljének szervezeti átalakulása is. A polgári magyar állam határőrizeti modellje első időszaka végének az I. világháború kitörését tekintem, mivel a háborús események torzították a magyar állam külföldiek rendészetével és határokon történő ellenőrzésével kapcsolatos igényeit és céljait.

A határforgalom-ellenőrzés¹ témaköre részletes ismertetésének elengedhetetlen előfeltétele azoknak a szabályoknak az áttekintése, melyek csak érintőlegesen kapcsolódtak e tárgykörhöz. A határ- és idegenrendészeti szabályrendszer határterületeinek a vizsgált korszakban a belföldi idegenellenőrzés², a kivándorlás, és az emberkereskedelem elleni fellépés tekinthető, valamint nem kerülhető meg a magyar állampolgárság³ témaköre sem. Ezek elemzésére — a határforgalom ellenőrzéshez szükséges mértékben — feltétlenül szükség van.

A határforgalom-ellenőrzés szervezetrendszere

A kiegyezést követő évtizedekben a határokon áthaladó személyforgalom ellenőrzésének nem volt egységes szervezetrendszere és általánosan érvényes gyakorlata. A jogszabályi háttér hiányán és strukturátlanságán túl a határőrizeti feladatokat ellátó szervezetrendszer tagoltsága is hozzájárult a kusza viszonyok kialakulásához. A Magyar Királyságban számos állami szervezet és fegyveres testület látott el valamilyen határőrizeti részfeladatot saját alapfeladataihoz kapcsolódóan. A határok és azokon átlépő forgalom ellenőrzése nem tartozott az Osztrák-Magyar Monarchia közös ügyei közé, annak megvalósítása az adott társállam polgári közigazgatásának kompetenciája volt.⁴ A magyar határőrizeti modell lényegét tekintve a nyugat-európai típushoz sorolható, mivel békeidőben rendvédelmi testületek valósították meg a határok őrizetét, szemben a kelet-európaival, ahol békében is katonai erők végezték ezt a tevékenységet.⁵ A magyar határőrizeti modellnek nem az volt a specifikuma, hogy abban a társ rendvédelmi testületek is részt vettek az alapfeladatkörükkel harmonizáló részhatárőrizeti feladatok ellátásával hanem az, hogy a vezető szerepet nem a csendőrség, vagy a vámőrség látta el — mint Nyugat-Európa számos országában — hanem a Magyar Királyi Határrendőrség teljesítette.⁶

A kiegyezéskor a Magyar Királyság külállamokkal szomszédos határainak zöldhatárőrizeti teendőit a Magyar Királyi Pénzügyőrség⁷ határmenti szakaszai látták el. A határátkelőhelyeken az utasforgalom ellenőrzését a legközelebbi város rendőrségének kikülönített csoportjai végezték, az áruforgalom felügyeletét pedig a területileg illetékes vámhivatalok⁸ „bemondó őrsei” valósították meg. A határrenddel kapcsolatos teendők a határmenti járásokban e célra létrehozott szolgabírói kirendeltségekre hárultak. Határőrizet tehát csak — a katonai határőrvidékek működési területén kívül eső — vámhatárokon valósult meg, ami kezdetben megoszlott a központi államhatalom (penzügyőrség és vámhivatalok), valamint az önkormányzatok (rendőrségek) között. Elmondható tehát, hogy a Magyar Királyi Csendőrség, majd a Magyar Királyi Határrendőrség határőrizetbe való bekapcsolódásáig a vezető szerep a pénzügyi tárcára hárult.⁹ Határőrizeti feladatai közvetve a földművelési, ipari és kereskedelmi miniszter alárendeltségébe tartozó belépőállomásoknak és erdészeti közegeknek, valamint a közmunka- és közlekedésügyi miniszter irányításával működő rév hivataloknak is voltak.¹⁰ A XIX. század utolsó negyedében kiépülő állami állatorvosi rendszer folytán a belépőállomásokon állatorvosok szűrték ki a fertőző állapotbetegségeket az úgynevezett vesztegintézetek munkája által, a XX. század elején pedig humán egészségügyi vizsgálatokra hivatott belépőállomásokat is telepítettek az emberek hordozta fertőző betegségek terjedésének megakadályozására.¹¹

Az 1881-től országosan kiépülő csendőri szervezet¹² a határszéli szolgálat 1891-es megszervezésével¹³ került valójában kapcsolatba a külföldiek felügyeletével és a határforgalom-ellenőrzéssel, bár az akkori értelemben vett idegenrendészeti feladatok fennállása folyamán folyamatosan jelentkeztek a napi szolgálatokban. A határmenti szolgálat speciális volt a szervezeten belül nemcsak feladatait, de azok szervezését tekintve is. A csendőrségi szervezet — a mintaadó francia-lombard modellhez hason-

lóan tagozódott, melynek — legkisebb egysége az őr volt. Több őr egy szakaszt, több szakasz egy szárnyat, több szárny pedig egy kerületet alkotott. A kerületek több vármegyére kiterjedően fedték le a Magyar Királyság vidéki területeit. A határszéli őrök közbiztonsági szolgálatuk mellett látták el a zöldhatár őrzését egy speciális szaktiszt (kikülönített törzstiszt) közvetlen irányítása alatt, aki érvényesítette a kerület-parancsnokság utasításait és koordinálta azok végrehajtását.¹⁴ **(I.sz. melléklet)**

A csendőrség nemcsak önállóan, hanem a határszéli rendőrkapitányságok és kirendeltségek megkeresésére is teljesített határőrizeti célú szolgálatokat. A határrendi vagy idegenrendészeti jogsértések elkövetőit is a hatóságoknak adta át a testület, mivel a csendőrség nem hatóság, csupán végrehajtó erő volt. Szükséges volt azonban egy olyan hatósági jogkörökkel felruházott állami szerv létrehozására, amely összehangolta a határőrizeti teendőket, és bizonyos szakfeladatokat maga is ellátott.¹⁵ A Magyar Királyi Határrendőrségről szóló törvényt már 1903-ban elfogadták, működését azonban csak 1906. I. 15-én kezdte meg. Ekkorra a törvényi felhatalmazás mellett a tevékenységet részleteiben is szabályozó végrehajtási rendelet is megjelent.¹⁶

A határrendőrség közigazgatási jellegű szervezet volt, amely a városi rendőrségek mintájára szerveződött.¹⁷ A határrendőrségi hatáskör a határállomások területére és meghatározott községek területére korlátozódott.¹⁸ A szervezet a belügyminiszter által 1905-ben megállapított keretek között 11 kapitánysággal és 24 kirendeltséggel szerveződött. 1908. és 1912. között a struktúra határrendőr őrsegek felállításával egészült ki, de az 1912-es átszervezést követően az őrsegek feladatait a határszéli csendőrség erői vették át egyes határforgalom-ellenőrzési feladatokkal együtt. A kapitányságok száma ezzel párhuzamosan 17-re, a kirendeltségéké 41-re nőtt. A szervezet legsűrűbben a szerb és a román határon, valamint Bukovina és Galícia irányában települt. A legkevesebb szervezeti egység Horvátország, Ausztria és Csehország irányába épült ki.¹⁹ A személyi állomány azonban az első világháború kitörésekor is csak 451 fő volt.²⁰ **(II.sz. melléklet)**

A határrendőrség működési területét és diszlokációját 41 rendelettel módosították fennállása során. Megalakulásakor 25 vármegyére, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásakor 30 vármegyére terjedt ki rendőr-hatósági illetékessége.²¹

A határrendőrség kapitányságai és az elsőfokú rendőrhatóságok (főszolgabíró, városi rendőrkapitány) egymással mellérendeltségi viszonyban álltak és kötelező együttműködéssel támogatták egymás tevékenységét. A határrendőrség felállításával a járási szolgabírói kirendeltségek megszűntek, feladataikat a határrendőr kapitányságok és kirendeltségek vették át.²²

Kezdetben tehát a határőrizet három nagy részterületét: a (zöld)határőrzés, a határforgalom-ellenőrzés és a határrend betartatása a teendőit három különböző szervezet látta el. Ez az állapot a korszak végére megváltozott, mert a határőrizeti feladatok túlsúlya a csendőrség, a határrendi teendők a határrendőrség, míg a határforgalom ellenőrzése annak irányultsága alapján elkülönülve a két testület közös tevékenységi körébe került.

A határőrizeti rendszer szervezetfejlesztései mellett a végrehajtói létszám is növekedett az adott viszonylat kockázataihoz igazodva. A magyar-román határon a XX. század elején összességében mintegy 400 fő pénzügyőr (az egész testület 8,75 %-a), 100 fő vámtisztviselő (a vámhivatalok személyzetének harmada), 1000 fő csendőr (a teljes testület 8,3 %-a), 190 határrendőr (a szervezet állományának 39,5 %-a), valamint 30-30 fő humán orvos és állatorvos teljesített szolgálatot. Összesen 1590 fő fegyveres és 160 fegyver nélküli személyzet vett részt a határőrizetben, akik munkáját megközelítőleg 3860 fő más jellegű rendfenntartási teendőket ellátó személy (erdőőrök, gátőrök, mezőőrök, stb.) segítette.²³

A Magyar Királyi Csendőrség helye és szerepe a határforgalom-ellenőrzésben

A kiegyezést követő évtizedek szerteágazó és egységes központi irányítást nélkülöző határőrizeti rendszerét a Magyar Királyi Határrendőrség megalakulása mellett a Magyar Királyi Csendőrség határőrzési teendőket ellátó szolgálati ágának létrehozása, vagyis a határszéli csendőrség megszervezése helyezte új alapokra.²⁴ Az első lépést az 1891-ben kibocsátott határőrizeti utasítás jelentette, amely a Beszterce-Naszód vármegyében található hármass határponttól Orsováig terjedő határvonal őrzését a határszéli csendőrségre bízta feladataik részletes megállapítása mellett. Az utasítás a továbbiakban eltiltotta a pénzügyőrséget a közvetlenül határőrizeti célú feladatoktól és hatáskörük csak a jövedéki szabályok ellenőrzésére terjedt ki.²⁵ *(Ez azonban nem jelentette azt, hogy a Magyar Királyi Pénzügyőrség a határőrizetből teljesen kikerült volna, mivel a csempészség megakadályozása érdekében a vámköteles határszakaszokon a zöldhatár őrzésében továbbra is részt vett határőrizeti szakaszai által. a szerk.)* A Magyar Királyi Pénzügyőrség mellett a Magyar Királyi Csendőrség új testületként kapcsolódott be a határőrizetbe, vagyis az eddigi egy lépcsős határőrizeti modell — a szervezetek közötti működési

terület- és feladatmegosztásnak köszönhetően — két lépcsőssé vált.²⁶

A határszéli csendőrség megszervezését a kolozsvári csendőrkerületben kezdték meg, mely során egy új szárny-parancsnokságot, két szakasz-parancsnokságot és 12 új őrsöt állítottak fel. A kerület 985 fős légénységi állománya további 66 fővel gyarapodott. Az új határszéli csendőri erők 1893. júliusában kezdték meg szolgálatukat. A szervezetfejlesztés a magyar-román határ megerősítését követően a magyar-szerb határon is folytatódott.

Az 1900-as évek elején egyre feszültebbé vált a viszony Szerbiával, ezért a határincidensek kezelésére és az egyre ellenségesebb szerb ajkú lakosság nyomására a szerb-magyar határon elhelyezkedő őrsök számát 42-ről 52-re emelték. Hasonló problémák merültek fel a magyar-román határon is, ahol az őrsök számát 21-ről 107-re, a légénység létszámát pedig 117 főről 728 főre volt indokolt emelni.²⁷

A dualizmus kori magyar határőrizet azonban még mindig túl bonyolult volt a hatékony fellépéshez, így került sor a Magyar Királyi Határrendőrség felállítására. Ezzel egyidejűleg az érintett területeken megszüntették a „rendes rendőri hatóságok” határszéli teendőit, vagyis a határforgalom-ellenőrzés feladatait elvonták az önkormányzati rendőrségektől. Az új állami rendőri szervezet feladata nem a határvonal őrzésének a megvalósítása volt – melyhez nem is rendelkezett elegendő személyi állománnyal – hanem az azzal kapcsolatos figyelő és nyomozó szolgálat ellátása, valamint az egységes irányítás megszervezése. A határszéli csendőrség a továbbiakban határmenti járőrszolgálatok ellátásával, esetleges karhatalmi erő kiállításával, megfigyelésekkel, valamint a nyomozások segítségével kapcsolódott a rendszerhez.

A Magyar Királyi Határrendőrség felállításáról szóló törvényt az országgyűlés a kivándorlásról, a külföldieknek a Magyar Szent Korona országainak területén való lakhatásáról, valamint az útlevél-ügyről szóló törvények²⁸ társaságában tárgyalta, ami az utazással és idegenrendészettel kapcsolatos szabályozási igény felértékelődését jelentette.²⁹

1912-ben külföldi tapasztalatok nyomán a határőrizeti rendszert átszervezték, a határrendőri őrségek állományát a kirendeltségek és kapitányságok szervezetébe olvasztották, így a járőrszolgálati (vagy akkori szóhasználatul külszolgálati) feladatok teljes mértékben a csendőrséghez kerültek. Emellett a helyi csendőri erők átvették az útlevél-ellenőrzést több határkapunál és a határszéli úti igazolványok kiállítására is hatáskört kaptak. Azokon a határállomásokon, ahol az átszervezés után is a határrendőrség végezte az útlevél-vizsgálatot, a csendőrség ügyeleti szolgálatot volt köteles adni minden érkező és induló vonatnál és hajónál.³⁰

A magyar-román határon ekkor összesen 22 határátkelőhely működött.³¹ A csendőrség önállóan látta el az útlevelek ellenőrzését Vodicza, Verestorony, Predeál, Sósmező, Gyimesbükk és Gyergyótölgyes határállomásokon. Úti igazolványokat állított ki: Vulkánban, Szurdokon, Bodzakraszán, Ósán-czon, Gyergyóbékáson.³²

A Magyar Királyi Határrendőrség támaszkodott a csendőrség fegyveres erejére és karhatalmi támogatására, a két testület egymáshoz való viszonya azonban nem mindig volt kellően átlátható. 1893-tól a csendőrség határmenti erői a szolgabírói kirendeltségek irányításával működtek, de szolgálatukat önállóan, a felettes csendőri szerv utasításai szerint szervezték. 1906. után, amikor a szolgabírói kirendeltségek feladatait a határrendőrség vette át, az együttműködés nehezkesebb lett, mivel az új szervezet konkrét jogszabályi felhatalmazás nélkül alárendelt szervezeti elemekként utasította a csendőr őrsöket. A helyzet 1912-re tisztázódott, amikor a határrendőr őrségek és a csendőrség tevékenységének párhuzamosságait megszüntették és egyértelművé tették a feladatokat.

A Magyar Királyi Csendőrségnek a határőrizetbe való bevonásával tehát az egylépcsős modell kétlépcsőssé vált, melyet egyrészt a pénzügyőri szakaszok, másrészt a határszéli csendőr őrsök alkottak. Mindkét lépcső saját feladatkörén belül többvonalas rendszert képezett, vagyis az államhatártól különböző mélységekben, több egymást követő vonalban működtették járőrszolgálati rendszerüket.³³ A csendőrség kiegészítette valamennyi határőrizetben érintett szervezet feladatrendszerét és gyakorlati végrehajtó erőként a hatóságok munkáját támogatta. Az útlevél nélkül elfogott, csempészéssel nem gyanúsítható személyeket például a határrendőr kapitányságra állította elő, a bűncselekmény miatt körözött külföldieket pedig a járásbíróságra. A határszéli csendőr őrsök kötelessége volt az is, hogy 24 óránként a vám- és pénzügyőri hivataloktól az útlevél nélkül elfogott csempészeket átvegye és a határrendőr kapitányságra kísérje.³⁴ A csendőr tehát csak elfogta a jogsértést elkövetőket, a szükséges eljárásokat az adott szakterület felelős hatósága folytatta le. Az 1912-es szervezet-átalakítás magasabb szintre emelte a csendőrség tevékenységét, amely elsősorban a határforgalom-ellenőrzés feladataiban történő markánsabb szerepvállalásban jelentkezett. E feladatok önálló megvalósításával a testület már nemcsak támogató ereje, hanem aktív szereplője is lett a személyforgalom ellenőrzésének, bár elsősorban a kishatárforgalom ellenőrzése tekintetében.³⁵

A kivándorlás ellenőrzése a határforgalomban

A határforgalom-ellenőrzéshez szorosan kapcsolódó feladat volt a kivándorlás ellenőrzése és kizsákmányolási célú emberkereskedelem (vagy korabeli szóhasználat szerint leánykereskedelem) megakadályozása. A korszak sajátossága volt, hogy az országba bejutni szándékozó külföldiek ellenőrzése mellett a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek és a polgári fegyveres őrtestületek³⁶ határszéli szolgálatai kiemelten kezelték az országból kijutni törekvő magyar állampolgárok ellenőrzését is. Arányuk a teljes határforgalmon belül markáns volt az értékelt időszakban. Mivel a kivándorlók a határ átlépéséig belföldi idegenként utaztak, felügyeletüket a szakirodalom sokszor az idegenrendészettel együtt kezelte és útleveleik ellenőrzésére külön szempontok szerint került sor.

A Magyarországról kivándorlók számát a pontos statisztikai adatok kezdeti hiánya miatt csak becsülni lehetett, de a határokon átlépő utasforgalomban egyre növekvő arányban volt jelen e speciális kategória. Már 1899-ben – becsült adatok alapján – több mint 63 ezren hagyhatták el az ország területét kivándorlási céllal.³⁷ Évente kétszer-háromszor több kivándorló útlevelet bocsátottak ki, mint ahányat más úticélok érdekében állítottak ki. A más célból igényelt útlevelek mennyisége egyenletesen alakult 1914-ig, a kivándorlók azonban évi 60.000 (1911-ben) és 200.000 (1905-1907) közti számban folyomadtak útlevélért. Az 1914. előtt kiadott kivándorló útlevelek kétharmada az USA-ba, egyharmada pedig Romániába szolt. A magyar kivándorlók aránya jelentős volt európai összehasonlításban is: 1901-1905. között a kontinensen negyedik, ezt követően a hatodik volt hazánk a legtöbb ki-vándorlót kibocsátó országok listáján.³⁸

A kivándorlás ügyét a kivándorlásról szóló 1903. és 1909. évi törvények és azok végrehajtási rendeletében foglaltak szabályozták.³⁹ Eszerint kivándorlónak volt tekinthető, aki „*tartós kereset céljából külföldre távozik*”. A valamely európai államban egy évnél rövidebb időre, meghatározott munka elvégzésére kiutazó személy kivételt képezett e generális szabály alól. A kivándorláshoz kivándorlási engedélyre volt szükség. Az engedélyért folyamodók esetében vizsgálták, hogy betöltötték-e nagykorúságukat — amely a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló törvényben foglaltak szerint a 24. életév volt —⁴⁰, biztosítva van-e megélhetésük, munkahelyük a fogadó államban, valamint nem hagynak-e hátra gondozásra szoruló családtagot. A nőknél külön vizsgálták, hogy nem merültek-e fel leánykereskedelemre utaló jelek. A hadköteles korú férfiak kivándorlási engedélyt csak a belügy- és a honvédelmi miniszter által óvadék mellett adott írásos engedély birtokában szerezhettek. A kivándorlás komoly korlátja volt még a „*büntetendő cselekmény*” miatt elrendelt szabadságvesztés kiszabása, vagy folyamatban levő büntetőeljárás. A kivándorlás lehetősége ekkor csak az elévülési idő letelte után nyílt meg. Büntetendő cselekmény alatt az elzárással büntethető kihágásokat is érteni kellett, vagyis a korlátozás nemcsak a büntettek és vétségek elkövetőire vonatkozott. A kivándorlók esetében külön ellenőrizték, hogy érvényes hajójeggyel rendelkezzenek már a kilépéskor.

A magyar kormány nem kívánta megakadályozni a kivándorlást, de korlátozó rendelkezéseket vezetett be és ellenőrizhető keretek közé kívánta szorítani oly módon, hogy az ebből származó jelentős haszon magyar vállalatokat gyarapítson.⁴¹ A csendőrség és a rendőrség határszéli alakulatai és más ellenőrző szervek elsősorban a kivándorlási engedélyt nyert személyek útleveleinek, valamint a kivándorlók szállítását végző személyek belügyminiszter által kiadott tevékenységi engedélyének ellenőrzésében vettek részt. A kivándorlásra toborzás, felhívás, valamint az engedély nélküli szállítás büncselekmény volt.⁴² Az a magyar állampolgár, aki útlevél nélkül vagy a törvény tilalma ellenére kivándorlás céljából útra kelt, kihágást követett el.

E szabályok egyrészt szervezett keretek közé szorították a kivándorlást, másrészt védelmet nyújtottak a jogszerűen utazó polgároknak a kizsákmányolás ellen, hiszen a szállító általi szerződészegés vagy hátrányokozás szintén jogsértést valósított meg. Aki nem felelt meg a kivándorlási törvényben megfogalmazott követelményeknek, azt a csendőr vagy a rendőr igazoltatta, feltartóztatta és visszatoloncolta. A felfedett kihágások miatt a csendőr a főszolgabírónál tette meg feljelentését, a rendőrségek működési területén pedig a rendőrségek jártak el.

A kivándorlás szigorú szabályai az 1910-es évekre enyhültek. A belügyminisztérium 1911-ben megadta az engedélyt egyes német cégeknek a kivándorlók szállítására és a korábbi fiumei útirány kizárólagosságát is megszüntették. Az kivándorlás ellenőrzésének állami igénye azonban nem csökkent, így útlevél-ellenőrzést vezettek be a kivándorlók részére a nyugati, északi, majd hamarosan a magyar-horvát határon, hogy az útra kelt tömegeket továbbra is magyar területen ellenőrizhessék.⁴³ *(A kivándorlásra vonatkozó szabályrendszer a XIX. század utolsó negyedében formálódott. Ezek a szabályok azonban két ok miatt nehezen voltak érvényesíthetők. Egyrészt a magyar állam eredménytelen harcot vívott azért, hogy a magyar kivándorlókat magyar hajóstársaságok szállítsák ki az újvilágba. Másrészt*

a magyar állam nem rendelkezett kellő határőrizeti apparátussal ahhoz, hogy — a kivándorlók döntő többségét alkotó — nyugati irányú kivándorlást az ellenőrzése alatt tartsa. a szerk.)

A kivándorlás céljából Magyarországon átutazó külföldieknek megszakítás nélkül kellett tranzitálniuk. Az ilyen csoportok útlevelét a határállomásokon elvették, jegyzékbe foglalták és a vasúti kaulaznak vagy hajó személyzetének átadták. A szomszéd vagy más idegen államból kivándorolt külföldiek vasúti vagy vízi átutazása csak szabályszerű útlevéllel, és megfelelő anyagi fedezettel (vagyis minden 10 éven felüli személynél a vasúti vagy hajójegyek leszámításával legalább 400 korona) volt megengedhető.

A más országokból kivándorlási szándékkal Magyarországon keresztül utazó külföldiek ellenőrzésekor hasonló rendelkezésekre kellett figyelemmel lenni, melyek közül az emberkereskedelem elleni fellépés kiemelkedő feladat volt. Az erről való gondolkodás meghaladta korát, bár a cselekmény üldözése nagy múltra tekint vissza. Az emberkereskedelem elleni első rendelkezést már Szent László dekretumainak második könyvében megjelenték.⁴⁴

Az emberkereskedelem elleni tevékenység újkori szabályozását Magyarországon az 1908ban hatályosuló a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló törvényben foglaltak tartalmazzák, amely a kerítés bűncselekménnyel egy tekintet alatt kezelte a tisztességes nőknek erkölcsstelen szándékból való külföldre szállítását.⁴⁵ A rendeletben rögzítettek szerint tisztességes nő az volt, akinek az erkölcsi értéke csökkenést szenvedett a kerítés által.⁴⁶ E szabályozás volt a leánykereskedelem megelőzésének jogi alapja egészen a nőkkel és a gyermekekkel üzött kereskedés elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezésének 1925. évi hatályosulásáig.⁴⁷ Az ellenőrző hatóságok és közegek minden esetben vizsgálták, hogy az országból kiutazni szándékozó magyar állampolgárok és átutazó külföldiek nem állnak-e kényszer hatása alatt. Különösen fontos „erkölcsrendészeti” feladatnak tekintették a határszéli vasúti vagy hajóállomások utasainak feltűnés nélküli megfigyelését, melyet a személyes szabadság megóvása és különösen a nők erkölcsi érzületének és jó hírnevének tiszteletben tartása mellett kellett végrehajtani. Ha kényszerítés vagy megfélemlítés gyanúját észlelték, a feltételezett áldozatot kivonták kísérője felügyelete alól és részletesen kikérdezték.

A témakör ma is részét képezi a határellenőrzés folyamatának és céljai, alapelvei napjainkig sem változtak.

Utazásra jogosító okmányok és egyéb határátlépéshez kapcsolódó iratok

Az útlevelék hamisítót, utánzóit és a hamis, hamisított úti okmányok felhasználóit több évszázada büntetni rendelik. Ezt magyarországi törvény „különbé, eddig hűtlenségi bűnnek tekintett eseteket, a büntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőknél jelentenek ki” címmel már 1723-ban rögzítette.⁴⁸ 1814-ben már rendeleti úton szabályozták az útlevélkiadás hatáskörét. Eszerint az alispán, távollétében pedig a főjegyző állíthatott ki útlevelet. A szabályozást pedig 1820-ban oly módon pontosították, hogy — a Magyar Szent korona alá tartozó területeken túlra igyekvő — utasoknak külföldre utazásuk engedélyeztetése céljából a Helytartótanács, vagy a Kancelláriához kellett fordulniuk, miután az alispántól vagy a főjegyzőtől az útlevelet már megkapták.⁴⁹

Az első útlevélnek nevezett útiokmányt 1856-ban bocsátották ki, amely magyar és német nyelvű két lapos, négy oldalas okmány volt. A hagyományos, egy ív papírra nyomtatott, jellemzően egy útra szóló útleveleket 1878-tól váltották fel a több lapból álló, füzet formátumú, személyleírást is tartalmazó és több útra szóló okmányok. Azt azonban, hogy a határok átlépésekor minden magyar és külföldi utasnak útlevéllel kell rendelkeznie, csak a „az útlevél- illetve a határszéli szolgálat szabályozása tárgyában” című 1998. évi írta elő. Bár a rendelet csak a magyar-szerb és magyar-román határszakra vonatkozott, megteremtette az első általános szabályozást a témában.⁵⁰

Európában az úti okmányok előzetes, kötelező láttamozása (vízumbélyegzése) a XIX. század utolsó évtizedére – néhány országot leszámítva – megszűnt és általában viszonyossági alapon állt fenn. A vízum a máig nem változott gyakorlatnak megfelelően lehetővé tette, hogy az utast még hazájában ellenőrizzék a célország hatóságai, felmérjék kockázatait, utazása céljait. A vízumbélyeg az előzetes ellenőrzés megtörténtét igazolta. Oroszország és Törökország követelte meg a hozzájuk beutazni szándékozótól, hogy útlevelüket a külképviseleteik vízummal láttassák el, Románia ezt 1891-től írta elő, amelyet a századfordulóra enyhítettek. Ezt követően csak azoknak kellett vízumot felvenni, akik lakóhelyén konzulátust tartottak fenn.⁵¹ Meg kell azonban jegyezni, hogy bár Európa legtöbb államába történő beutazáshoz nem volt láttamozási- és gyakran útlevél-kényszer sem, azonban az országok

határait továbbra is csak a kijelölt útvonalakon lehetett átlépni, hiszen vámvizsgálatra kiterjedő ellenőrzés továbbra is fennállt.

Az útlevel vagy úti igazolvány ekkor nem volt feltétlenül személyhez köthető. Ezen okmányokat a családfejrészére állították ki és hatályuk a családtagokra is kiterjedt. Csak 1899-től írták elő, hogy a családtag nevét, korát és rokonsági fokát is be kell jegyezni. Az okmánynak a fénykép nem volt kötelező része, így az útlevelek ellenőrzése komoly feladat volt.⁵² A személyazonosság és az állampolgárság igazolására szolgáló okmány fogalmát az útlevelügyről szóló 1903. évi törvény rendezte, ezt követően az ellenőrző hatóságok és fegyveres testületek is pontosították saját belső szabályzóikat az erre alkalmas okmányok vonatkozásában.⁵³

Az utazásra jogosító okmányok köre szintén színes képet mutatott a XIX. század végén. 1898-ban a belügyminiszter és a király személye körüli miniszter egy évig érvényes **útlevelet** és **kivándorló útlevelet** adott ki, utóbbit csak egy útra szóló érvényességgel. A külföldre utazáshoz igényelt útlevel borítólapján „Passe-port” felirat szerepelt és nemzeti színű fonállal átkötött, 16 oldalt tartalmazó füzetecske formájában adta ki a Magyar Királyi Belügyminisztérium. Útlevel kiállítására az illetőség szerinti község tett javaslatot a szolgabírói hivatalnak és csatolta a bélyeg- és kiállítási illetéket. Az alispáni hivatal ügynevezett ajánlati táblázat alakjában terjesztette fel a Magyar Királyi Belügyminisztériumhoz az útlevelhez szükséges adatokat, amely a kiállítást követően 1-12 hónapig volt érvényes.

Már az útlevel kiállításakor figyelembe vették a célország kockázatait és előírásait is. Oroszországba a katonai szolgálatra kötelezettek és az izraelita vallásúak csak feltételesen kaptak bebocsátást. Az amerikai kontinensre a nagymértékű kivándorlás miatt csak rendkívüli esetben adtak ki útlevelet, de ebből is kizárták a munkakeresőket, napszámosokat és iparossegédeket.⁵⁴

A román és a szerb határ közelében élők számára az alispán vagy a városi rendőrkapitány határátlépési igazolványt adott ki 15-30 nap érvényességgel többszöri utazáshoz. Az **„Úti igazolvány”** megnevezésű okmány egy 17x21 cm-es lap volt, amely a lakóhelyet, személyleírást és a nevet az első oldalon tartalmazta. A kiállítás módja megegyezett az útlevelével, de nem a Magyar Királyi Belügyminisztérium, hanem az érintett vármegye alispánja állította ki.

A jogosult személyi kör egyszeri utazáshoz 5 napig érvényes szelvényes határszéli úti igazolványt adtak ki. A határmenti lakosság ilyen határátlépési igazolványokat vehetett igénybe utazásai során, melyeket a román és szerb viszonylatban használhattak fel. Ezek egy útra és maximum 5 napra voltak érvényesek, és kiutazáskor a róluk leválasztott szelvényeket a statisztikai hivatalnak küldték meg.⁵⁵ A **„Határátkelési jegy”** megnevezésű okmányt a Romániával szomszédos magyarországi vármegyék határmenti községeinek lakosai részére állította ki a határszéli államrendőri teendők-vel megbízott hivatal vezetője. Miután ezt a jegyet általában a munkások és napszámosok vették igénybe, illetégmentesen állították ki.⁵⁶ Kishatárforgalmi útiokmányok kiváltására a határvonaltól számított 40 km-es sávban lakók voltak jogosultak, melyekkel a szomszéd országba szintén 40 km-es mélységig utazhattak. Ennek az engedélynek a beszerzése volt a legegyszerűbb, mivel a kiállításra jogosult önkormányzati hivatal csak a legkritikább esetben nézett utána, hogy az igénylő valóban a határ 40 km-es körzetében lakik-e.⁵⁷

Külön elbánás alá estek a kettős birtokosok, illetve azok, akiknek a birtokán a határvonal áthaladt. E birtokok tulajdonosai és művelői bárhol átléphettek a határt és terményeiket, állataikat is átvihették, de a birtok határán kívülre csak útlevellel léphettek.⁵⁸ A magyar-román határ kettős birtokosai számára 1 évig érvényes és többszöri utazásra jogosító **határszéli közlekedési igazolvány** kiállítására volt lehetőség.⁵⁹

1899-től újabb fejlődésen esett át az útlevelek kiállítása: a csoportos útlevelekben nem volt elegendő a „családtag” megnevezés, hanem helyette minden esetben a rokonsági fok, név és életkor feltüntetése volt szükséges.⁶⁰

1904-től a világháború kitöréséig az útlevelek és kivándorló útlevelek kiállításának rendszere nagyrészt változatlan maradt, azonban a jogosultak gyorsabban és szabályozottabb körülmények között juthattak utazásra jogosító iratokhoz. A közös hadsereg állományának a közös hadügyminiszter, a Magyar Királyi Honvédség és Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának pedig a magyar honvédelmi miniszter engedélyére a budapesti állami rendőrség főkapitánya állított ki 1 évig érvényes útlevelet. A tengerjáró hajók legénysége számára a fumei tengerészeti hatóság többszöri utazásra jogosító tengerész szolgálati könyvet adott ki.

A **határszéli úti igazolványokat** szintén egyszerűbb, de szabályozottabb keretek között az alispánok, a határszéli városok rendőrkapitányai, a határszéli főszolgabírók és egyes határátkelőhelyek vezetői állíthatták ki 8 nap érvényességgel egy vagy több útra. A kettős birtokosok határszéli közlekedési igazolványainak kiállítására az alispán volt jogosult a korábbi rendnek megfelelően.⁶¹

A felsorolt utazási okmányon kívül az Osztrák-Magyar Monarchia külföldi konzulátusai is

állítottak ki útlevelet, hogy a Magyar Királyság, illetve az Osztrák Császárság állampolgárai az országukba visszatérhessenek, de ezeknek érvényességi ideje és formája különbözött egymástól.

Az átláthatatlannak tűnő és minden nemű központi nyilvántartást nélkülöző rendszerben nem meglepő, hogy egyes magánszemélyek is különböző hivatalosnak tűnő okmányok kiadásába kezdtek. Ezeket a személyazonosság igazolására szánt, közokirat látszatát keltő valótlan iratokat mai elnevezéssel fiktív okmányoknak nevezzük. 1898. év nyarán például egy osztrák polgár, Wilhelm LUKSCH arcképpel, aláírással és bélyegző lenyomattal ellátott „*Nemzetközi igazolójegy*” elnevezésű iratokat állított ki Magyarországon is. A kisebb határállomások kevésbé képzett ellenőrző közegeit megtéveszthette az irat, így lehetőséget adott, hogy az útlevélszabályokat kijátszhassák az ezeket felhasználók.⁶²

A magyar útlevél műszaki fejlődésének és jelentős újításainak legfőbb állomásai voltak: 1878-ban bevezették a füzet kialakítást, 1905-től minden lapja vízjelet kapott, 1915-től fényképet is kötelezővé tettek. A magyar okmányok előre nyomtatott szövegrészei, rovatai 1869-től magyar-német-francia nyelvűek voltak, majd 1878-tól magyar-francia kétnyelvűek lettek, amelyek mellett 1915. és 1918. között forgalomban voltak magyar-német nyelvű útlevelek is.⁶³

Az I. világháború körülményei — amelyre a haderővel együttműködve már 1912-től intenzíven felkészültek a magyar rendvédelmi testületek határőrizetben résztvevő szervezetei⁶⁴ — alapvetően megváltoztatták az útlevél- és utazási szabályokat, így ez a korszak már nem vonható a polgári magyar állam rendvédelmi testületei alaptevékenységének körébe.⁶⁵ 1914. július-augusztusa folyamán az útlevél-kiállítás a belügyminiszter és a horvát bán kizárólagos jogává nyilvánították, a kivándorlást pedig megtiltották. 1915-ben döntő változásokra került sor: általános útlevél-kötelezettséget vezettek be, kötelezővé tették a fényképek használatát és — az európai államok többségéhez hasonlóan — Magyarország is vízumkényszerrel rendelt el számos állam polgáraival szemben.⁶⁶

Az utasforgalom átléptetése a gyakorlatban

A vizsgált korszak határforgalom-ellenőrzési rendszerének és technológiájának részletes bemutatása előtt szükséges szót ejteni a határokon átlépő személyforgalom nagyságrendjéről és összetételéről. Az útlevélügyre vonatkozóan az 1870-es évektől gyűjtöttek statisztikai adatokat, melyekből következtetni lehet a határforgalom nagyságára, azonban az adatgyűjtés rendszere nem volt egységes. Egy 1898-as rendelettel kezdték el gyűjteni egységesen az úti igazolvány nélkül beléptetett magyar állampolgárokról szóló statisztikai adatokat, a határról visszautasítottak listáját, az útlevél tulajdonosával együtt kiutazott, de vissza nem tért 20 évnél fiatalabb nők listáját, valamint a be- és kilépő határforgalom adatait.⁶⁷

Aki más határátkelőhelyen tért vissza, mint ahol kilépett az országból, azok nyilvántartási szelvényeit havonta elküldték a kiléptető határátkelőhelynek. Ezeket az adatlapokat évente összegyűjtve kellett megküldeni a statisztikai hivatalnak. Az első év, amelyről teljes adatok állnak rendelkezésre 1899 volt.⁶⁸

1901-től egyszerűsödött a statisztikai adatgyűjtés rendszere: csak a ki- és belépők honosságát kellett feljegyezni és az erről szóló egységes formanyomtatványt havonta felterjeszteni. Ezzel egyszerűsödött a határátlépés procedúrája is.⁶⁹ 1904-ben új szabályozás született az útlevelek és a kivándorlás statisztikai adataira nézve. 1905-től a ki- és belépő utasokról egységesített nyilvántartást kellett vezetni, melyről havonta értesítést kellett küldeni a statisztikai hivatal részére.⁷⁰

A legjobban használható statisztikai adatok 1902. és 1914. között állnak rendelkezésre. Ezek alapján 12 év alatt 5,71 millió utas lépett be, és 5,63 millió lépett ki Magyarországról. A belépő forgalom 53,6 %-a magyar, 15,7 %-a román, 14,5 %-a szerb volt, míg a kilépő utasok 56,3 %-a volt magyar állampolgár, 14,5 %-a román, 13,6 %-a pedig szerb.⁷¹ Az így gyűjtött határforgalmi statisztika 1914-ig pontosabb volt, mint a két világháború közötti időszakban, bár az adatokat torzította a Szerbia felé megszüntetett, majd újból elrendelt útlevélkényszer miatti adatvesztés.⁷² 1914. júliusától az adatgyűjtés folytatódott, azonban azok közreadása csak késve és hiányosan történt meg.⁷³

A korszak legnagyobb forgalmú határállomásai vasútiak voltak. A három legnagyobb Zimony, Orsova és Predeál. Orsován közúti és folyami, míg Predeálon közúti határállomás is működött a vasúti mellett. Az 1914. előtti időszakban a zimonyi határállomáson lépett át a magyar külső határokon áthaladó forgalom harmada. A vizsgált időszakban a legnagyobb forgalmat havi szinten Zimonyban regisztrálták 1908. szeptemberében, amikor 55 000 fő lépett át a vasúti határátkelőhelyen.⁷⁴ Általánosan megfigyelhető jelenség volt, hogy március és április hónapokban a belépő forgalom volt élénkebb a Balkán irányából, míg október-november hónapokban visszaáramlás volt jellemző, ami idénymunkások beutazását valószínűsítette. A határforgalom döntő többségét a gazdasági indíttatású kishatárfor-

galom alkotta, melyet főként a csendőrség ellenőrzött. A turizmus és a kedvtelési célú utazás csak a módosabb rétegek számára volt elérhető.⁷⁵

A határforgalomban már ekkor megkülönböztettek tranzit-, távolsági- és kishatárforgalmat (vagy határszéli forgalmat). Ez utóbbi nem tette szükségessé útlevél beszerzését, ha a határ közelében élő lakosság nem utazott tovább a szomszéd ország mélysége vagy más országba. A határszéli úti igazolványok vizsgálatának módja és ellenőrzési technológiája teljes egészében megegyezett az útlevélékével.⁷⁶ A tranzit- és távolsági határforgalomban utazók útiokmányait 1912-ig kizárólagosan a határrendőrség ellenőrizte. A határrendőri külszolgálat – melyet a csendőrség később átvett – portyázó, álló és mozgó szolgálatra tagozódott. A határátkelőhelyeken teljesített szolgálat az álló szolgálat körébe tartozott, a vonatok vagy hajók menet közbeni ellenőrzése pedig a mozgó szolgálatok körébe esett.⁷⁷ Az ellenőrzés menetét és pontos tartalmát a határátlépéshez használt közlekedési eszköz, az utazás célországa, az átkelés iránya és a határátkelőhely mérete határozták meg.

A leginkább kiforrott ellenőrzési technológia a folyami hajók esetében működött. A Dunán az Orsováról Galacz felé kilépő személyszállító hajókon az ellenőrzést a határrendőr tisztviselő a mellé rendelt csendőri erőkkel hajtotta végre, melyet a még üres és indulásra kész hajó átvizsgálásával kezdett. A hajó személyzetét a mai szabályozáshoz hasonlóan a hajó parancsnoka által bemutatott névjegyzék szerint ellenőrizték, melyet helybenhagyólag aláírtak. A hajóstársaságok által üzemeltetett és a határt rendszeresen átlépő személy illetve teherszállító hajók legénységét csak szűrőpróbaszerűen vették alá ellenőrzésnek, mivel a tulajdonos részvénytársaságok válogatott legénységet alkalmaztak a feladatokra. A visszaélésekért a személyzet tagja és az őt alkalmazó társaság is felelős volt, így a szállítótársaságnak érdeke volt a szabályos működés. A vállalat szolgálati igazolvánnyal látta el alkalmazottait, mely útiokmányként funkcionált. A magánszemélyek tulajdonában álló hajók személyzete nem élvezett ilyen kedvezményt, az ellenőrzés kezdetekor ők útlevélvizsgálat alá estek.

A személyzet ellenőrzését követően a hajó hídjánál valamennyi beszálló utas útlevelét ellenőrizték és statisztikai adatait rögzítették, majd kiléptető bélyegzőlenyomattal látták el.

A belépő hajók esetében az ellenőrzés az utasok leszállításával kezdődött, akik az elkülönített kikötőhely vizsgálótermébe mentek útlevél-ellenőrzésre. Ennek befejezése után következett a hajó átvizsgálása és a személyzet ellenőrzése.

Hasonló rendszerben valósult meg a nemzetközi vonatok ellenőrzése is. A vasúti határátkelőhelyeken a belépő vonatokról az utasokat leszállították, akiket a vámhivatal és a határrendőrség tisztviselői ellenőriztek. A vonatot a csendőrség erői biztosították és felügyelték az ellenőrzés végrehajtását. Az álló helyben végrehajtott ellenőrzéstől csak az olyan expressz vonatok esetében tértek el, melyek a kiinduló és célállomás között sehol nem álltak meg. E vonatok esetében az ellenőrzés menet közben, az érkező határállomás előtt mozgó szolgálattal történt meg.

A hajók legénységéhez hasonlóan a vonat személyzete sem esett útlevél-ellenőrzés alá. A vonatról történő leszállítás alól mentesülhettek a külön szalon vagy hálókocsiban utazó ismert előkelőségek vagy súlyos betegek. Az ő esetükben a kocsikísérő összegyűjthette az útleveleket és mutathatta be ellenőrzésre, de az ellenőrző tisztviselőnek ekkor is volt lehetősége az útlevélvizsgálat után személyesen is megjelenni a vasúti kocsiban.

Külön említést érdemel, hogy az országon csak átutazó tranzit utasok esetében az érvényes vonatjegy is elegendő lehetett, útlevélre nem volt szükségük, ha utazásuk célországában az nem volt számukra kötelező.⁷⁸

A kilépő vonatok utasainak ellenőrzését felszállás előtt hajtották végre az indulásra kész vonat kutatása és folyamatos biztosítása mellett, hogy arra ellenőrzés nélkül senki ne szállhasson fel.

A közúti határátkelőhelyeken kevésbé kiforrott volt a határforgalom-ellenőrzés rendje. Jellemzően a határon átvezető főbb utak mellett kijelölt hivatalos helyiségek szolgálták az útlevél-ellenőrzés helyszínéül. Az áthaladó utasoknak ide kellett betérniük okmányaik láttamazása érdekében. Az ellenőrzés nélküli áthaladás megelőzésére az utat őrséggel biztosították, amely útba is igazította az érkezőket a vizsgálóterem felé.

A XX. század elején szárnyait bontogató légi közlekedés ellenőrzésére nem volt szabályrendszer. A korszakban főként léghajózásról lehetett beszélni, melynek polgári felhasználása még gyerekcipőben járt. A légi közlekedéssel kizárólag az 1899-ben kibocsátott belügyi rendelet foglalkozott, de ez nem tartalmazott határforgalom-ellenőrzési elemeket.⁷⁹

A Magyar Királyi Csendőrségre egész fennállása alatt jellemző volt, hogy közbiztonsági alapfeladatát sikeresen adaptálta a későbbiekben létrehozott szolgálati ágai tevékenységébe. Nem volt ez másképp a határszéli szolgálat és a határforgalom-ellenőrzés esetében sem, ahol az ellenőrzések módszertana azonos elemeket mutatott a mélységben végrehajtott idegenellenőrzésekkel és igazoltatások-

kal. A határon átlépni szándékozó utasok esetében – ahogy ma is – minden esetben vizsgálni kellett, hogy az adott utazási rendszerben (távolsági vagy határszéli forgalomban) érvényes-e az átadott útiokmány, azt jogszerűen használják-e fel, az utas által birtokban tartott tárgyak nem veszélyesek-e, ill. az utas a megélhetéséhez megfelelő anyagi fedezettel rendelkezik-e. Külön vizsgálták az utazás célját és körülményeit, melynek keretében kiszűrték a gyanús személyeket, akiket aztán további ellenőrzéseknek vetettek alá.

Útlevelek vizsgálata tekintetében általában a határforgalom ellenőrzéséről szóló 1904. évi belügyi rendelet határozványai voltak irányadók.⁸⁰ A személyazonosság megállapítására az útiokmány típusokon kívül különböző igazolványok és könyvecskék szolgáltak, melyek nem voltak alkalmasak határátlépésre, de segítettek az utazási cél megállapítását. Ilyen volt az **Igazoló jegy**, amely az Osztrák-Magyar Monarchia területén belül volt érvényes és kiváltása nem volt kötelező, de utazóknak ajánlott volt. Az iparosoknak kiadott **Munkakönyv** és a háztartásban dolgozók szolgálati könyve (**Cselédkönyv**) szintén nem voltak utazási okmányok, de az igazoltatáskor a személyazonosság megállapítására alkalmasak voltak. Az országban utazva alkalmi munkát vállalóknak **Községi bizonyítványra** volt szükségük, amely nélkül nem fogadhatták fel őket. A külföldiektől fő szabály szerint útlevelet kértek. Aki nem tudta azt előadni, de más okmányból személyazonossága megállapítható volt, azzal szemben további eljárásnak kezdetben nem volt helye. Ha a külföldi semmilyen okmányt nem tartott magánál, akkor a tartózkodási helye szerinti községbe kellett kísérni, ahol tanúskodhattak kilétéről vagy táviratilag kellett illetékességi helyéről felvilágosítást kérni.⁸¹ Az 1886. évi tolonc-rendelet⁸² előírta, hogy az eljárás alá vont személyek állampolgárságát minden esetben megfelelően tisztázni és lehetőleg „okmányyszerűen” megállapítani volt szükséges, így a minden más igazolási módszer háttérbe szorult.

Az ország mélységében talált útlevéllel nem rendelkező külföldieket a csendőrkör az illetékes rendőrhatalóság elé állította, azonban akiket az országból való kilépésük során igazoltatott és személyazonosságukat más arcképes igazolványból, munkakönyvből, cselédkönyvből, stb. képes volt megállapítani, a továbbutazásban nem szabadott megakadályoznia. Ha a személyazonosság nem volt megállapítható vagy más személy nevére kiállított okmány felhasználásának gyanúja merült fel, az eljárásrend ugyanaz volt, mint a mélységi elfogás esetében. A más névre szóló vagy hamisított útleveleket el kellett kobozni.

A személyazonosság és állampolgárság megállapításának dualizmuskori ellenőrzési módszere meglehetősen hasonlóságot mutat a mai határellenőrzés folyamatába épített útlevél-ellenőrzéssel. Az általános gyakorlat szerint az útlevelek ellenőrzése a borítólappal szemrevételezésével kezdődött, melynek színéből a kiállító országra lehetett következtetni. Ezt követte a fénykép és a fényképet biztosító bélyegzők vizsgálata, majd a személyazonosítás. Az útlevélbe bejegyzett nevet és adatokat a külfölditől meg kellett kérdezni, ki kellett mondatni. A név ellenőrzésében a keresztnév külföldön szokásos írásmódját tartalmazó, és a két világháború között még mindig hatályos az utónevekről szóló 1895. évi belügyminisztériumi rendelet⁸³ melléklete nyújtott segítséget. Szükség esetén az utastól vett aláírásmintát is össze kellett hasonlítani az útlevélben szereplővel. Ha az útlevélen „vakarás vagy javítás” volt észlelhető, úgy a tulajdonosát elő kellett vezetni és személyazonosságát más módon meg kellett állapítani.⁸⁴

A személyazonosság és a név helyes megállapítását követte a környéken ismert csavargók és bűntettesek nyilvántartásaiban és a körözvényekben történő priorálás, majd annak megállapítása, hogy a külföldi mikor és hol lépett az ország területére. A különböző határátléptető- és vízümbélyegzők elárulták, hogy milyen országokban és milyen gyakran fordult meg. Az útlevél utolsó lapoldalának bejegyzéseit is érdemes volt szemügyre venni, mivel a konzulátusok és követségek itt jegyezték be, ha a pénzzavarba került külföldit segélyben részesítették. Ez a körülmény jelezhetette a csendőrnek, hogy a külföldi a továbbiakban már nem rendelkezik megfelelő anyagi fedezettel. A külföldi útlevelek bejegyzéseinek vizsgálatához – kellő számban rendelkezésre álló mintaokmány hiányában – javasolt volt, hogy az őrszolgálatban tartózkodó megbízható külföldiek útlevelet a csendőr kérje kölcsön, és egy szintén megbízható, a nyelvet jól beszélő segítővel fordítsa le, készítsen segédletet a jövőre nézve.

A külföldi tartózkodási helyére vonatkozó bejelentési kötelezettség teljesítését⁸⁵ az ellenőrzés során be- vagy kijelentő lappal igazolhatta az utas, melyet a csendőr szintén megvizsgált. Javasolt volt a csomagok ellenőrzése is, mivel az utazó szélhámusok és csalók a tapasztalatok szerint könyöradománygyűjtésből (pl. képeslap árusításból) tartották fenn magukat. Az ellenőrzések során a csendőrnek arra is figyelemmel kellett lennie, hogy az igazoltatott személy korábban nem került-e kiutasításra vagy a visszatéréstől eltiltásra. Ezt az útlevélben található bejegyzésekből vagy gyanú esetén előállítását követően tudta megállapítani. Aki a magyar állam területéről vagy annak egy részéről kitiltásra került,

és oda engedély nélkül visszatért, elzárással büntethető kihágást követett el.⁸⁶

Az útlevel beszerzése alól különböző jogcímenek mentesülhettek az utasok, melyeket részletesen a határforgalom ellenőrzéséről és a határrendőrségről szóló 1904. és 1905. évi belügyminiszteri rendeletek tartalmaztak. Nemcsak személyek, hanem gazdasági társaságok is részesülhettek ilyen kedvezményekben. A Magyar Folyam- és Tengerhajózási Rt. és az Első Duna Gözhajózási Társulat által alkalmazott napszámosok például munka közben a társaság tisztségviselője által bemutatott névjegyzék alapján léphették át a határt.⁸⁷

Az ellenőrzés közben a csendőröknek nem szabadott egymás között magyarul az utasról beszélni, mivel az ellenőrzött személy eltitkolhatta magyar nyelvtudását. Éppen ezért ha a csendőr beszélte is az utas feltételezett nyelvét, először magyarul kellett megszólítania, majd idegen nyelven, így felmérhette az ellenőrzés alá vont személy nyelvismeretét. A külföldiekkel való érintkezés során problémát okozott a világnyelvek ismeretének hiánya. A leggyakoribb ismert idegen nyelv a német volt a csendőr-legénység körében, azonban francia, angol vagy olasz nyelvismerettel szinte senki nem rendelkezett. Ez azonban nem vezethetett az intézkedés meghíúsulásához. A hatályos csendőrségi Szolgálati Utasítás szerint a csendőr a fel-szólítását és a „*törvény nevében*” szavakat először magyarul mondta ki, majd – ha az intézkedéssel ér-intett személy nyelvét ismerte – más nyelven is. Azonban ha más nyelven nem beszélt, elég volt a magyar nyelvű felszólítás is, melynek eredménytelensége esetén jogosult volt további intézkedéseket tenni és „*kényszereszközöket*” használni.⁸⁸

A fentiekből is látható, hogy a vizsgált időszakban az útlevelek ellenőrzése komoly felkészültséget és szakmai tapasztalatot igényelt különösen annak fényében, hogy az ellenőrző személyeknek nem álltak rendelkezésére a ma már megszokott számítógépes adatbázisok és nyilvántartások. A fejlődő ellenőrzési módszertan az első világháború kitörésére hatékonyan biztosította a határon átlépő forgalom szűrését a kisebb határátlépési pontokon is, ennek ellenére azonban az idegenrendészet és az útlevel-ellenőrzés még az 1930-as évek közepén sem volt külön tantárgy a csendőr őr-parancsnoki vagy járőrvezetői tanfolyamon és a rendőri képzésekben sem jelent meg.⁸⁹

Külön kihívás volt azon külföldiek felderítése, akik nem jogszerűtlen tartózkodásukkal, hanem büntendő cselekmények elkövetésével veszélyeztették a közcsendet és biztonságot. A nemzetközi gonosztevők közé sorolták a menekülő és a letelepedett idegen bűnözőket, a külföldi csavargókat és hivatásos koldusokat, az utazó bűnözőket, valamint a nemzetközileg üldözött bűncselekmények elkövetőit.⁹⁰

A korszak „kockázatelemzése” szerint az igazi világjáró okmányai rendben voltak, megfelelő mennyiségű pénzeszközzel rendelkezett, fizető szálláshelyen szállt meg nagyobb városokban, nappal mozgott és csak akkor ment gyalog, ha valamit meg akart tekinteni. Ezzel szemben a külföldi „csavargó” általában nem belépő állomáson, hanem kisebb határátlépési ponton lépett be az országba, ahol az egyszerűbb ellenőrzés miatt kisebb eséllyel derült fény a létfenntartásához szükséges anyagi fedezet hiányára. Úti célja általában valamely balkáni állam volt, kerülte a nagyobb településeket, gyalog közlekedett és az ingyenes szállásokat kereste. A szakirodalom külön megemlíti, hogy ezek az „*ávilágutazók*” az utazás céljának igazolására saját készítésű albumot mutattak be, melyben feljegyzett élményeik és fényképeik mellé igyekeztek hivatalos hatósági bejegyzéseket és pecsétet szerezni „*emlékül*”. Igazoltatásuk alkalmával aztán e bélyegzőlenyomatokra hivatkozva állították, hogy korábban már ellenőrzésre kerültek. A csendőrnek e bejegyzésekre és főleg a fényképekre és rajzokra külön figyelmet kellett fordítania, mivel a hidakról, repülőterekről és vasútvonalakról készített képek a kémkedés gyanúját is felvetették.⁹¹

Az idegenek ellenőrzésének egyre részletesebb szabályait és eljárásrendjét a testület Szolgálati Utasításaiban, a mai szolgálati szabályzatok korabeli megfelelőiben is tetten érhetjük.

Az **1881. évi szolgálati utasítás** — „*Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára*” — még csak arra vonatkozóan tartalmazott rövid rendelkezéseket, hogy a csendőr szolgálata során a magányosan és rossz hírben álló csárdákat és az ott talált gyanús idegeneket ellenőrizze. A portyázás közben talált utasokra nézve az idegenrendészeti szabályok ellenőrzése kötelező volt, azonban ok nélkül feltartóztatni – az Osztrák-Magyar Monarchián belüli szabad mozgás biztosításának elve szerint – senkit nem lehetett. A csendőrnek a vámhatár átlépése tilos volt, azonban az Osztrák-Magyar Monarchia másik államának szomszédos kerületeibe bizonyos feltételek mellett üldözhetette a jogsértést elkövetőket.⁹²

Az **1900. évi szolgálati utasítás** — „*Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.*” — a határszéli szolgálat kapcsán már kiemeli az útlevelrendészeti szabályok elsődleges ellenőrzését, valamint a csavargók, kémek vagy „*a biztonságra egyébképpen veszélyes egyének*” kiszűrését. A magyar-román határt útlevel vagy igazolvány nélkül átlépő személyeket az illetékes elsőfokú rendőrhatalósághoz kellett állítani.⁹³

Az **1912. évi szolgálati utasítás** — „Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára” — az előbbi rendelkezések megtartása mellett külön „*Határszéli szolgálati utasítás*” résszel bővült, ami a dualizmus korának legteljesebb szabályrendszerét foglalta össze a témában. A határszéli szolgálati ág feladatait a Magyar Királyi Csendőrség részletesen először az 1912. évi szolgálati utasítása, valamint a csendőrség és a határrendőrség külszolgálatára vonatkozó 1912. évi belügyminiszteri utasítás tartalmazta.⁹⁴ A külön utasítás igénye a Magyar Királyi Határrendőrség határrendőri őrségeinek 1912. V. 01-ei megszüntetésével merült fel, amikor a csendőrségre egyébként is érvényes jogszabályok fenntartása mellett a „*határrendőri külső végrehajtó szolgálatot*” a testület átvette. Az utasítás előremutató módon megkülönböztet közvetlenül a határvonal mentén szolgálatot teljesítő őrsöket és bizonyos határforgalmi tranzit- és csempészútvonalak mentén elhelyezkedő mélységi őrsöket. A határszéli őrsök teendői között markánsan helyet kaptak az idegenrendészeti feladatok. Ezek különösen a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok, valamint a kitiltott, magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek ellenőrzéséből, a kerítés és leánykereskedés megakadályozásából, a határszéli vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendészeti, közbiztonsági és közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzéséből, útlelvizsgálatból és a határszéli szállodák, vendéglők, kocsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek figyelemmel kíséréséből állt. Külön feladatkört képezett a tiltott kivándorlás megakadályozása.⁹⁵

A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati utasításain és a vonatkozó jogszabályokon kívül a tárgyalt korszakban látott napvilágot a Magyar Királyi Határrendőrség első kézikönyve is, amely nem csupán a testület szolgálati szabályzatának a funkcióját látta el, hanem egyben a teljes határőrizetre — azon belül elsősorban a határrend betartására, azaz a határrendészetre — vonatkozó szabályrendszert is tartalmazta.⁹⁶

Összességében elmondható, hogy bár a Magyar Királyi Csendőrséget nem kifejezetten határőrizeti feladatok teljesítése érdekében, a határokon áthaladó személyforgalom ellenőrzése céljából hozták létre, az I. világháború kitörésére azonban tevékenysége már szervesen illeszkedett — a dualizmus időszakában permanens módon megvalósuló magyar határőrizet fejlesztés eredményeként —⁹⁷ a korának megfelelő színvonalon álló magyar határőrizeti rendszerébe, egyben pedig harmonizált a magyar közrendvédelmi szervezetek dinamikus fejlődése során kialakított közbiztonsági metodikával.⁹⁸ A jogi szabályozás fejlődése, a számos szervezet átalakítás és a határőrizet központosított szakmai vezető testületének létrehozása mellett a csendőrségi szervezet komoly és fáradságos munkája is szükséges volt ahhoz, hogy a leginkább kockázatos határszakaszokon a legnagyobb belépő állomásoktól a legkisebb határátlépési pontokig érvényre jussanak az utasforgalom szűrésének biztonsági szempontjai. Bár a határszéli forgalom nagyságrendje és jellege merőben eltért a mai kishatárforgalmi rendszertől, számos kihívással és szakmai problémával szembesítette az ellenőrző közegeket. A mai technika adta lehetőségeket nélkülöző, a külvilággal gyakran még távíró-összeköttetéssel sem rendelkező határátlépési pontokon szolgáló csendőröknek megszerzett tudásukra, szakmai tapasztalataikra alapozva kellett döntést hozniuk az utasok be- vagy kiléptetésekor valamennyi, a tanulmányban ismertetett szempont figyelembe vételével. Ezzel együtt eredményesen és az állam biztonsági igényeit szavatolva látták el feladataikat és örökségük a mai határforgalom-ellenőrzés technológiájában is tetten érhető.

Jegyzetek:

¹ A kor szakmai és jogszabályi terminológiája általánosságban a határörizet tárgykörébe sorolta a határvonal őrzési (a zöldhatárörizeti), a határforgalom-ellenőrzési és határrend fenntartási feladatokat (ez utóbbit határrendészeti teendőknek is nevezték), vagyis valamennyi államhatárral kapcsolatos tevékenységet. Ezt a terminológiát a rendszerváltás után mintegy 15 évvel kezdtek el módosítani az akkori balliberális körök hatására oly módon, hogy a korábbi határörizetet határrendészetté kezdték el nevezni. A határvonal őrzésére, a határforgalom-ellenőrzésre és a határrend betartására az Európai Unió joggal összhangban álló elnevezések is kialakultak: határellenőrzés a határátkelőhelyeken és határellenőrzés a határátkelőhelyek közötti határszakaszon, amelyek együttesen alkotják a határellenőrzési rendszert. Történelmi hűséget biztosítva és a magyar eredeti szakkifejezéseket előnyben részesítve a tanulmány a korabeli magyar terminológiát alkalmazza.

² Az idegen kifejezés a kiegyezés korának terminológiájában egyaránt jelentette a nem magyar állampolgárokat, valamint azokat a magyar honosokat, akik illetőségi helyükön kívül tartózkodtak. A magyar közigazgatást alapjaiban meghatározó községi illetőség és az idegenrendészet kapcsolat nagyon szoros volt, így a XIX. század végéig a belföldi és külföldi idegenek ellenőrzése ugyanazon jogi alapokon nyugodott, amely mind a mélyégi területeken, mind a határokon meghatározta ezek tartalmát. Ez az alap az illetőségi községen kívüli tartózkodás volt. A belföldi idegenek ellenőrzése főként a házaló árusokra és vándoriparosokra vonatkozó rendelkezések betartásából, valamint a csavargók és adománygyűjtők felügyeletéből állt. E jogszabályoknak is volt azonban külföldiekre vonatkozó tartalma. A magyar büntető-törvénykönyvek végrehajtása tárgyában kiadott 1880. évi rendelet szerint az igazolvány nélküli átutazó, vándoripart űző külföldiek esetében előzetes letartóztatásnak volt helye, házaló árusítást pedig csak magyar állampolgároknak engedélyeztek. 38 547/1880. (IX. 15.) BM.kr. 44. § ; SZALAY

³ Az állampolgársági és az idegenrendészeti szabályrendszer közti fontos kapcsolódási pont volt a községi illetőség kérdése. A korabeli közigazgatás egyik sarokköve szerint minden magyar honpolgár valamely község kötelékébe tartozott, amely róla igazgatási, szociális és szükség szerint „szegényügyi” szempontból gondoskodott. A községi illetőséggel kapcsolatos első szabályozást az 1871. évi XVIII. tc. tartalmazta, melyet az 1876. évi V. tc. egészített ki. 1871/XVIII.tc. ; 1876/V.tc.

⁴ PARÁDI — SUBA — VEDŐ 52.p.

⁵ PARÁDI: A dualista Magyarország határörizeti rendszerének kialakulása. ; Idem: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége. 45.p. ; Idem: A magyar állam határörizete a kiegyezéstől a II. világháborúig. ; Idem: A magyar határörizet 1867-1945.

⁶ A magyar szervezési elvek ellenpéldája volt látható azonban a szomszédos országokban: Romániában 1904-ben határörizetet állítottak fel, amely a román hadsereg gyalogságának kötelékébe tartozott és nem tekinthető a nyugat-európai határörizeti modell részének. A szervezet kizárólag zöldhatárörizeti feladatokat látott le, a nagyobb forgalmú határátkelőhelyek forgalmát a határrendőrség, a kisebbeket a vámőrség ellenőrizte. Szerbia a Magyarországgal közös határát a vámőrséggel ellenőriztette, míg déli határát a hadsereg őrizte.

PARÁDI — SUBA — VEDŐ: op.cit. 57-58.p. ; LAKY – PAVLIK ; PARÁDI: *A dualista Magyarország határörizete 1867-1914.* 120-128.p.

⁷ A Magyar Királyi Pénzügyőrség 1868-tól önálló országos szervezetként tevékenykedett, 1872-től pedig a vámhivatalok elkülönültek az adóhivatalok szervezetétől és önállóan tevékenykedtek.

PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határörizetben.* 60.p.

⁸ A Magyar Királyság területén 24 fővámhivatal és 28 mellékvámhivatal működött, melyek között eljárási hatáskörüket tekintve megkülönböztettek első- és másodosztályú vámhivatalokat. Közülük 12 vámhivatal működött a magyar-román határon.

PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határörizete 1867-1914.* 54-59.p.

⁹ Idem: A polgári magyar állam határörizet szervezetének kialakulása. 4-23.p.

¹⁰ Idem: *A magyar rendvédelem története.* 82.p.

¹¹ Idem: A magyar Királyi Pénzügyminisztérium határörizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914.

¹² 1881/II.tc. ; 1881/III.tc. ; REKTOR ; PRESZLY ; PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség.

¹³ 50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. ; PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*

¹⁴ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 20-51.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* 49-64.p. + 96.p. ; Idem: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében.

¹⁵ PARÁDI: A polgári magyar állam első határörizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. ; Idem: Rendőrség a magyar határörizetben.

¹⁶ 1903/VIII.tc. ; 91 000/1905. (XII. 29.) BM.r.

¹⁷ PARÁDI: *Rendőrség a határörizetben.* 56.p.

¹⁸ A határrendőr kapitányságok saját végrehajtói feladataik mellett ellenőrzési jogköröket is gyakoroltak. Saját kirendeltségeiket negyedévente, a határörizetben és idegenrendészetben résztvevő más hatóságok és szervek munkáját félfévente ellenőrizték. Fellépett az árucsempészet megakadályozása érdekében és közreműködött az erre hivatott közegek munkájában. A vámhatósági és pénzügyőri feladatok támogatása mellett saját hatáskörben ellenőrizte a fegyverek, lőszeres és hadiszerek kivitelét vagy behozatalát, valamint más tiltott eszközök és tárgyak forgalmát. Az állam katonai képességeit nemcsak a hadianyagok vonatkozásában, de hadköteles egyének kiszökésének megakadályozása által is védte. Ezen felül feladata volt a szomszéd állam lakói részéről minden erőszakos támadás meggátolása, különösen pedig a katonai védművek, az ország határainak megjelölésére szolgáló határjelek, jelzők, katonai vagy polgári hatóság által felállított földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének, vagy megváltoztatásának megakadályozása és feljelentése.

A fentiek mellett az útlevél-kötelezettség alá eső államokkal közös határszakaszokon a szervezet határforgalom-ellenőrzési feladatokat is ellátott és saját hatáskörben végezte a határátkelési igazolványok kiállítását. A határrendőr kapitányságok működési területe az államhatártól számított 40 km-es sávra terjedt ki. Az ezen belül található városok rendőrkapitányságai külön megkeresés nélkül jelentést tettek a határrendőri hatáskörbe tartozó jogsértésekről, részt vettek a külföldi toloncjáratok

szállításában, és igény esetén nyomozást folytattak a határrendőr-kapitányság megbízásából. A működési területen levő csendőri erők szintén kötelesek voltak támogatni a határrendőrség munkáját karhatalom nyújtásával, megfigyelések végrehajtásával és nyomozások segéderejének biztosításával. A csendőrség külföldiek ellenőrző tevékenysége is ekkor nyert új szabályozást és megerősítették a testület szerepét az idegenrendészet területén.

PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete.

¹⁹ 54 975/1908. BM.r. ; 58 320/1912. (IV. 13.) BM.r.

²⁰ PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. 145-155.p.

²¹ Idem: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. 126-131.p.

²² Idem: A Magyar Királyság határrendőrsége 105-112.p.

²³ Idem: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. 83-84.p. ; PARÁDI Ákos — PARÁDI József: 20-46.p.

²⁴ Idem: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei.

²⁵ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 122-124.p.

²⁶ 1888/XVI.tc. ; 50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. op.cit.

²⁷ PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.* 56-60.p.

²⁸ 1903/IV.tc. ; 1903/V.tc. ; 1903/VI.tc. ; 1903/VIII.tc. op.cit.

²⁹ PARÁDI: A dualizmuskori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. 5-46.p.

³⁰ Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. 58-91.p.

³¹ 48 999/1912. (IV. 13.) BM.r.

³² 58 320/1912. (IV. 13.) BM.r. op.cit.

³³ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. 78-90.p.

³⁴ *A csendőrségi SZUT magyarázata.*

³⁵ SZUT-1912.

³⁶ PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület.

³⁷ SALLAI 63.p. ; LAKY — PAVLIK: op.cit. ; HOMÉR ; RÁCZ István: A kivándorlás és a magyar uralkodó osztály 1849-1914. ; Idem: *A paraszti migráció és a politika megítélése Magyarországon 1894-1914.*

³⁸ BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915. 19.p.

³⁹ 1903/IV.tc. op.cit. ; 1909/II.tc. ; 57 000/1909. (VI. 15.) BM.r.

⁴⁰ 1877/XX.tc.

⁴¹ BENCSIK: A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914.

⁴² A vétség bűnsegédi magatartásai, úgymint az elkövetőkkel fenntartott üzleti összeköttetés vagy tevékenységük támogatása hivatalból üldözendő kihágást valósított meg. A Kúria értelmezése szerint a jogsértés már akkor megvalósult, ha valaki egy kivándorlásra nem jogosult személynek megmutatta a legközelebbi kivándorlási irodát.

ÉLTHER ; K. NAGY

⁴³ BENCSIK: A Magyar Királyság útlevelei. 83.p.

⁴⁴ 3390/1896. (X. 01.) BM.r.

⁴⁵ 1908/XXXVI.tc. 43-46.§

⁴⁶ EDVI — DEGRÉ

⁴⁷ 1925/XIX.tc.

⁴⁸ 1723/XII.tc. 1.§

⁴⁹ VASS: 193.p.

⁵⁰ BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945.* ; 117 121/1898. (XII. 9.) BM.r. ; 93 291/1896. (XII. 1.) BM.r.

⁵¹ SOM 56.p. ; 4331/1869. (X. 11.) BM.r. ; 49 572/1874. BM.r. ; 12 839/1899. BM.r.

⁵² PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. 43-50.p. ; Idem: Útlevel és útlevéllenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban. 160-169.p.

⁵³ 1903/VI.tc. op.cit.

⁵⁴ CSAPÓ: Utazási okmányok az 1880-as években.

⁵⁵ 117 121/1898. (XII. 9.) BM.r. op.cit.

⁵⁶ CSAPÓ: Utazási okmányok az 1880-as években. op.cit.

⁵⁷ PARÁDI: A dualizmus és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete.

⁵⁸ PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. 81-100.p.

⁵⁹ 117 121/1898. (XII. 9.) BM.r.

⁶⁰ 91 406/1899 (VII. 24.) BM.r.

⁶¹ BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945.* 144.p. op.cit.

⁶² 25 957/1898. (VI. 24.) BM.r.

⁶³ SOM: op.cit. 32.p.

⁶⁴ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt.

⁶⁵ SUBA: Utazási okmányok az I és a II. világháborúban.

⁶⁶ BENCSIK: Az útlevélügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903-1941). 16.p.

⁶⁷ 117 121/1898. (XII. 9.) BM.r. op.cit.

⁶⁸ BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915. op.cit. 13.p.

⁶⁹ 58 061/1901. (VI. 25.) BM.r.

⁷⁰ 71 000/1904. (VII. 01.) BM.kr.

Ezzel egyidejűleg hatályát veszítette a 22 415/1898. (III. 08.) BM.r. és az 58 061/1901. (VI. 25.) BM.r. op.cit.

⁷¹ BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915. op.cit. 16-17.p.

⁷² 5380/1910. (X. 01.) ME.r. ; 5951/1912. (XI. 25.) ME.r.

⁷³ GÁSPÁR — PARÁDI

⁷⁴ BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915. op.cit. 17.p.

- ⁷⁵ BENCSIK: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903-1941.
- ⁷⁶ 71 500/1904. (VII. 26.) BM.r.
- ⁷⁷ PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. 88-96.p.
- ⁷⁸ 91 000/1905. (XII. 29.) BM.r.
- ⁷⁹ 133 285/1899. (I. 12.) BM.r.
- ⁸⁰ 71 500/1904. (VII. 26.) BM.r. op.cit.
- ⁸¹ Útlevel- és idegenrendészet.
- ⁸² 29 601/1886. (VIII. 01.) IM.r.
- ⁸³ 86 225/1895. (X. 19.) BM.r.
- ⁸⁴ *A csendőrségi SZUT magyarázata.*
- ⁸⁵ A kiegyezést követő első törvény, amely a külföldiek itt tartózkodását is érintette a községek rendezéséről szóló 1871. évi törvénycikk volt. Ezt a községekről szóló 1876. évi törvényi szabályozás bővítette ki. A külföldiek letelepedését első ízben, de még nem teljes körűen a községekről szóló 1886. évi törvény szabályozta. A külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályokat az 1903. évi törvény és a végrehajtására kiadott 1905. évi belügyi körrendelet alapján ellenőrizték, melynek végrehajtását az utasítás részletesen tárgyalta. 1871/XVIII.tc.op.cit. ; 1876/V.tc.op.cit. ; 1886/XXII.tc. ; 1903/V.tc.op.cit. ; 90 000/1905. (1906. I. 10.) BM.kr.
- ⁸⁶ 1879/XL.tc. 70.§
- ⁸⁷ 71 500/1904. (VII. 26.) BM.r. op.cit. ; 91 000/1905. (XII. 29.) BM.r. op.cit.
- ⁸⁸ *A csendőrségi SZUT magyarázata.* op.cit. 23.p.
- ⁸⁹ KOVÁCS-BUNA: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése
- ⁹⁰ A nemzetközi gonosztevőkről.
- ⁹¹ KOVÁCS-BUNA: Világutazók.
- ⁹² SZUT 1881 18.§ + 35.§ + 54.§ + 55.§
- ⁹³ SZUT 1900. 153.§
- ⁹⁴ 48 999/1912. (IV. 13.) BM r. op.cit. ; 58 320/1912. (IV. 13.) BM.r. op.cit.
- ⁹⁵ SZUT 1912. op.cit. Határszéli szolgálat. 153. §. III. rész Határszéli szolgálati utasítás 4. §. ; 6. § ; 11. § ; 13. § ; 14. § ; 16. §
- ⁹⁶ A kézikönyv a határrendőrségről, a kivándorlásról, az útlevelügyről, a mai értelemben vett idegen-rendészetről, valamint a témában releváns egyéb jogszabályokról adott nyújtott tájékoztatást. Mivel a legfőbb kivándorlási cél az USA volt, ismertette a hatályos bevándorlási törvényt és a hajózásra vonatkozó szabályokat is. Megtalálhatók voltak benne a kötelező statisztikai jelentések, jegyzőkönyvek mintái is. A kézikönyvhöz később pótlapot és pótfüzetet csatoltak, mely utóbbiban magyar-német-francia szótár is volt, hogy megkönnyítse a fénykép hiányában személyleírás alapján történő személyazonosítást.
- LAKY — PAVLIK op.cit.
- ⁹⁷ PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig.
- ⁹⁸ PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

- BENCSIK: *A magyar úti okmányok története 1867-1945.* (50.;61.;) — BENCSIK Péter: *A magyar úti okmányok története 1867-1945.* Budapest, 2003, Tipico Design Kft. 179 p. HU-ISBN: 963 76 2333 7.
- CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (14.;25.;) — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- ÉLTHES (42.;) — tusnádi ÉLTHES Gyula: *A kihágások és felsőbbirósági határozatok.* I-II. kötet. Budapest, 1931, Stádium Sajtóvállalat Rt. 1085 p.
- HOMÉR (37.;) — HOMÉR Imre: *A kivándorlásra vonatkozó törvényes jogszabályok kézikönyve.* 2. bővített kiadás, Budapest, 1910, Toldi. 340 p. HU-ISBN —
- PARÁDI Ákos — PARÁDI József (23.;) — PARÁDI Ákos — PARÁDI József: *Rendvédelmünk 1867-1945.* Budapest, 2006, Rendőrtiszti Főiskola. 81 p. HU-ISBN 963 06 0281 4.
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* (13.;) — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség. 91 p. HU-ISBN —
- PARÁDI: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* (8.;) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914.* Budapest, 1987, Határőrség. 123 p. HU-ISBN —
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (10.;) — PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1995, Tipico Design Kft. 317 p. HU-ISBN 963 04 6215 X.
- PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* (7.;) — PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 219 p. HU-ISBN 963 76 2330 2. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./ HU-ISSN —
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.* (27.;) — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.* (17.;) — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —
- PARÁDI — SUBA — VEDÓ (3.,6.;) — PARÁDI József — SUBA János — VEDÓ Attila: *A magyar-román határ és őrzése 1881-1918.* Budapest, 2011, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 138 p. HU-ISBN 978 963 08 1708 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 1./ HU-ISSN 2062-8447.
- PARÁDI : *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* (14.;) — PARÁDI József : *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0./A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.
- PRESZLY (12.;) — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.
- RÁCZ: *A paraszti migráció és a politika megítélése Magyarországon 1894-1914.* (37.;) — RÁCZ István: *A paraszti migráció és a politika megítélése Magyarországon 1894-1914.* Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó. 238 p. HU-ISBN 963 05 2231 4. /Agrártörténeti tanulmányok, 8./ HU-ISSN 0324-7856.
- REKTOR (12.;) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.
- SOM (51.;63.;) — SOM Krisztián: *A magyar úti okmányok 1848–2012.* Budapest, 2014, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 337 p. HU-ISBN 978 963 89 8283 4. /Segédanyagok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában, 1./ HU-ISSN 2064-5333.

TANULMÁNYOK

- BENCSIK: *A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914.* (41.;) — BENCSIK Péter: *A kivándorlás jogi szabályozása 1903-1914. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) XII.évf. (2007) 15.sz. 13-31.p.* HU-ISSN 1216-6774.

- BENCSIK: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915. (38.;68.;71.;74.)
- BENCSIK: Az útlevelügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903-1941) (66.)
- BENCSIK: A Magyar Királyság útlevelei kishatárforgalmi úti okmányai a dualizmus időszakában. (43.)
- BENCSIK: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903-1941. (75.)
- CSAPÓ: Utazási okmányok az 1880-as években. (54.;56.)
- GÁSPÁR – PARÁDI (73.)
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. (5.)
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve. A Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. (15.)
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. (30.)
- PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. (11.)
- PARÁDI: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. (12.)
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. (98.)
- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. (18.)
- BENCSIK Péter: A határforgalom főbb statisztikai jellemzői Magyarországon 1901-1915. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVII.évf. (2009) 20.sz. 13-37.p. HU ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre” című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- BENCSIK Péter: Az útlevelügy jogi szabályozásának változásai és hatásuk a határforgalomra (1903-1941). *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11.sz. 15-18.p. HU-ISSN 1216-6774.
- BENCSIK Péter: A Magyar Királyság útlevelei, kishatárforgalmi úti okmányai a dualizmus időszakában. *Határrendészeti Tanulmányok*, III.évf. (2006) 1. különszám. 79-83.p. HU-ISSN —
- BENCSIK Péter: A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 15-26.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2001. november 06-án hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CSAPÓ Csaba: Utazási okmányok az 1880-as években. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11.sz. 19-20.p. HU-ISSN 1216-6774.
- GÁSPÁR László – PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervezetek feladatai a katonai határőrizet történeti áttérés időszakában 1912-1914. *ZMKA Akadémiai Közlemények*, XXX.évf. (1987) 134.sz. 131-151.p. HU-ISSN 1218-5507.
- PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51.p. HU-ISSN 0133-6738.
- PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle*, XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40. p. HU-ISSN 0133-6738.
- PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, II.évf. (1992) 3.sz. 21-28.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Tradíció és korszerűség” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* III.évf. (1993) 4.sz. 21-50.p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én hangzott el „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. (9.;)
- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizet-re az első világháború előtt. (64.;)
- PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. (5.;)
- PARÁDI: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. (97.;)
- PARÁDI: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. (23.;)
- PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. (52.;)
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. világháborúig. (5.;)
- PARÁDI: A dualizmuskori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. (29.;)
- PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. (21.;)
- PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, IV.évf. (1994) 1.sz. 4-23.p. HU-ISSN —
- PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizet-re az első világháború előtt. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok*, V.évf. (1997) 1. sz. különszáma. 11-35. p.
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizeti struktúrájának fejlődése a századfordulótól a második világháborúig. *Határőrségi Tanulmányok*, VII.évf. (1999) 5.sz. különszám 27-48.p. és 14 melléklet. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „*A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában*” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség és vámhivatalok. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VIII.évf. (1998) 9.sz. 82-85.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1997. szeptember 23-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Gazdasági rendvédelmünk a XIX-XX. században.*” című IX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000) 11.sz. 42-53.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Szabad mozgás a Kárpát-medencében*” című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. világháborúig. 74-109.p. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség.* Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány. 215 p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata. HU-ISBN —
- PARÁDI József: A dualizmuskori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. *Határrendészeti Tanulmányok*, III.évf. (2006) 1.sz. 5-46.p. HU-ISSN 1786-2345. A tanulmány korábbi változata 2006. január 17-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Határőrség Országos Parancsnoksága közös szervezésében megvalósított konferencián. „*Az ezeréves magyar rendvédelem*” című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15. sz. 125-138p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én hangzott el a szlovéniai Lendván, a Hajnal István Kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség. (20.) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII. évf. (2007) 15.sz. 139-159.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. áprilisában Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Rendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett Szemere Beszélgetések szimpózium-sorozat rendezvényén a Rendőrség Tudományos Tanácsának közreműködésével. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Útlevel és útlevelellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban. (52.) — PARÁDI József: Útlevel és útlevelellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XII.évf. (2007) 15.sz. 160-169.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2001. november 06-án hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Az európai és a magyar rendvédelem a XIX-XX. században” című XV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. (15.;77.) — PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 88-97.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-14. között, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században” című XVIII. konferenciáján hangzott el Budapesten. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság határrendőrsége. (22.) — PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XVIII.évf. (2010) 21.sz. 101-116.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2007. október 5-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „A magyar rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században” című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. (33.) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIX.évf. (2010) 22.sz. 77-91.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai a nemzeti rendvédelmünkre” című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. (24.) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szolgálati tevékenységei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 91-99.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar királysága külső határainak őrzésében. (14.) — PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXI.évf. (2011) 24.sz. 100-118.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005” című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. (58.)

PARÁDI: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége. (5.)

PARÁDI: A dualizmus kori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. (57.)

PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (36.)

RÁCZ: A kivándorlás és a magyar uralkodó osztály 1849-1914. (37.)

SALLAI (37.)

SUBA (65.)

VASS (49.)

CIKKEK

Útleivel- és idegenrendészet. (81.)

A nemzetközi gonosztevőkről. (90.)

K. NAGY (42.)

KOVÁCS-BUNA: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése. (89.)

KOVÁCS-BUNA: Világutazók. (91.)

SZALAY (2.)

KÉZIRATOK

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* (6.)

SZABÁLYZATOK, KÉZIKÖNYVEK

A csendőrségi SZUT magyarázata. (34.;84.;88.)

EDVI – DEGRÉ (46.)

PARÁDI József: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11-én, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében*” című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

— PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége. 45-59.p. In GAÁL Gyula — HAUZINGER Zoltán: *A modernkori magyar határrendészet százötz éve.* Budapest, 2013, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozata. 298 p. HU-ISBN 978 963 08 6212 7.

— PARÁDI József: A dualizmus kori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 71-80.p. HU-ISSN 1216-6774.

— PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

— RÁCZ István: A kivándorlás és a magyar uralkodó osztály 1849-1914. 85-107.p. In RÁCZ István (szerk.): *Egyetemes történeti tanulmánykötet.* Debrecen, 1962, Kossuth Lajos Tudományegyetem Történelmi Intézet. 184 p. HU-ISBN — /Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kossuth Nominatae. Series historica, 1./ HU-ISSN 0418-4556.

— SALLAI János: A határrendészet első kézikönyve. 61-66.p. In: GAÁL Gyula – HAUZINGER Zoltán (szerk.): *A modern magyar határrendészet százötz éve,* Budapest, 2013, Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozat. 298 p. HU-ISBN 978 963 08 6212 7.

— SUBA János: Utazási okmányok az I és a II. világháborúban, *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X.évf. (2000), 11.sz. 57-67.p. HU-ISSN 1216-6774.

— VASS Ferenc: A magyar útleivelrendészet történetének változási folyamatai és fejlődésének tendenciái 1903-tól napjainkig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IX.évf. (1999) 10.sz. 192-201.p. HU-ISSN 1216-6774.

— Útleivel- és idegenrendészet. *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve,* IV.évf. (1890) 153-168.p.

— A nemzetközi gonosztevőkről. *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve,* XX.évf. (1906) 222-237.p.

— K. NAGY Sándor: A kivándorlás és a csendőr. I. rész: *Csendőrségi Lapok*, III.évf. (1909) 14.sz. 157-159. II. rész: *Csendőrségi Lapok*, III.évf. (1909) 15.sz. 169-170.p.

— KOVÁCS-BUNA Károly: Külföldiek munkavállalásának ellenőrzése, *Csendőrségi Lapok* XXV.évf. (1935) 10.sz. 305-309.p.

— KOVÁCS-BUNA Károly: Világutazók. *Csendőrségi Lapok*, XXIII.évf. (1933) 6.sz. 166-172.p.

— SZALAY Szabolcs: Idegenek a községben. *Csendőrségi Lapok*, XVIII.évf. (1928) 32.sz. 891-893.p.

— PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985. 138 p. + 24 p. melléklet.

— *A csendőrségi SZUT magyarázata.* Budapest, 1909. Kaufman Á. És Fiai 175.p.

— EDVI Illés Károly – DEGRÉ Miklós: *A Magyar büntető törvények zsebkönyve.* Budapest, 1929⁹, Révai. 690 p.

- LAKY — PAVLIK
(6.;37.;96.)
- SZUT-1881.
(92.)
- SZUT-1900
(93.)
- SZUT-1912
(35.;95.)
- JOGSZABÁLYOK**
- 1723/XII.tc.
(48.)
- 1871/XVIII.tc.
(3.;85.)
- 1876/V.tc.
(3.,85.)
- 1877/XX.tc.
(40.)
- 1879/XL.tc.
(86.)
- 1881/II.tc.
(12.)
- 1881/III.tc.
(12.)
- 1886/XXII.tc.
(85.)
- 1888/XIV.tc.
(26.)
- 1903/IV.tc.
(28.;39.)
- 1903/V.tc.
(28.;85.)
- 1903/VI.tc.
(28.;53.)
- 1903/VIII.tc.
(16.;28.)
- 1908./XXXVI.tc.
(45.)
- 1909/II.tc.
(39.)
- 1925/XIX.tc.
(47.)
- 4331/1869. (X. 11.) BM.r.
(51.)
- 49 572/1874. (XII. 7) BM.r.
(51.)
- 38 547/1880. (IX. 15.) BM.kr.
(2.)
- 29 601/1886. (VIII. 01.) IM.kr.
(82.)
- LAKY Imre — PAVLIK Ferenc: *Határrendészet kézikönyve. Határrendőrség, bevándorlás, kivándorlás, útlevél s ezzel összefüggő törvények és rendeletek gyűjteménye.* Budapest, 1907, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Rt. 404 p.
- *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda Rt. 191 p.
- *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, Pesti Könyvnyomda. 361 p.
- *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s.n. 384 p.
- 1723/XII.tc. különféle, eddig hűtlenségi bűnök tekintett eseteket, a bűntettek minőségéhez képest, enyhébb büntetéssel büntetendőeknek jelentenek ki.
- 1871/XVIII.tc. a községek rendezéséről.
- 1876/V.tc. a községek rendezéséről szóló 1871/XVIII.tc. módosításáról és kiegészítéséről.
- 1877/XX.tc. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről.
- 1879/XL.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a kihágásokról.
- 1881/II.tc. a csendőrségi legénység állományának kiegészítéséről.
- 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1886/XXII.tc. a községekről.
- 1888/XIV.tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a monarchia két állama és Románia között fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött és Bukarestben 1887. évi december 7-én, november 25-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
- 1903/IV.tc. a kivándorlásról.
- 1903/V.tc. külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról.
- 1903/VI.tc. az útlevélügyről.
- 1903/VIII.tc. a határrendőrségről.
- 1908/XXXVI.tc. a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról.
- 1909/II.tc. a kivándorlásról.
- 1925/XIX.tc. a nőekkel és a gyermekekkel üzött kereskedés elnyomása végett Genfben létrejött nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.
- 4331/1869. (X. 11.) BM.r. a török területek életbe lépett útlevélrendszabályok tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, III.évf. (1869) I. füzet 913-915.p.
- 49 572/1874. (XII. 07.) BM.r. az Oroszországban fennálló útlevél-rendszabályok közzététele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, VIII.évf. (1874) I. füzet 368-369.p.
- 38 547/1880. (IX. 15.) BM.kr. a magyar büntető-törvénykönyvek végrehajtása tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XIV.évf. (1880) I.füzet 629-659.p.
- 29 601/1886. (VIII. 01.) IM.kr. az országból való kiutasításra ítélt külföldiek honosságá és illetőség-helyének megállapítása és a kiutasítás végrehajtásánál a közigazgatási tolonczhatóságok közbenjárásának igénybevétele tárgyában.
Magyarországi Rendeletek Tára, XX.évf. (1886) I.füzet 998-999.p.

- 50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. (13.;26.;) — 50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. a m. kir. belügyminis-
ternek 50.431. szám alatt I. Beszterce-Naszód, II. Maros-Torda, III. Csik, IV. Háromszék, V. Brassó, VI. Fogaras, VII. Szeben, VIII. Hunyad és IX. Krassó-Szörény vármegye közönségéhez intézett rendelete, az 1888. évi XIV. törvénycikkkel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXV.évf. (1891) I.füzet. 877-902.p.
- 86 225/1895. (X. 19.) BM.r. (83.;) — 86 225/1895. (X. 19.) BM.r. az utóneveknek a születési anyakönyvekbe – a magyar mellett – idegen nyelven is bejegyezhetőse tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXIX.évf. (1895) I.füzet. 1397-1421.p.
- 3390/1896. (X. 01.) BM.r. (44.;) — 3390/1896. (X. 01.) BM.r. a fiatal nőszemélyek keletre utazásának megakadályozása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, III.évf. (1869) I. füzet 900-904.p.
- 93 291/1896. (XII. 01.) BM.r. (50.;) — 93 291/1896. (XII. 01.) BM.r. a romániai és szerbiai határon út igazolvány nélkül való átlépésének kihágássá minősítése tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXX.évf. (1896) I.füzet. 787.p.
- 22 415/1898. (III. 08.) BM.r. (70.;) — 22 415/1898 (III. 08.) BM.r. a ki- és bevándorlási statisztikára vonatkozó adatgyűjtési szabályok tervezetének közlése tárgyában. *Belügyi Közöny*, III.évf. (1898) 7.sz. 156-158.p.
- 25 957/1898. (VI. 24.) BM.r. (62.;) — 25 957/1898. (VI.24.) BM.r. a Luksch Vilmos által kiadott „Nemzetközi igazolójegy” elnevezésű űrlapok forgalomba hozatalának eltiltása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIII.évf. (1899) I.füzet. 810.p.
- 117 121/1898. (XII. 09.) BM.r. (50.;55.;59.;67.;) — 117 121/1898. (XII. 09.) BM.r. az útlevél- illetve a határszéli szolgálat szabályozása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIII.évf. (1899) I.füzet. 1-13.p.
- 12 839/1899. (III. 25.) BM.r. (51.;) — 12 839/1899. (III. 25.) BM.r. a Rumániába utazók útlevelének megkívánt láttamozása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIII.évf. (1899) I.füzet 397.p.
- 91 406/1899 (VII. 24.) BM.r. (60.;) — 91 406/1899 (VII. 24.) BM.r az igazolási jegyeken a családtagok pontos megjelölése tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIII.évf. (1899) II.füzet 66.p.
- 133 285/1899. (I. 12.) BM.r. (79.;) — 133 285/1899. (I. 12.) BM.r. az osztrák-magyar léghajós katonatiszteknek Németország területén leszállhatása tárgyában és viszont. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXIII.évf. (1899) I.füzet. 29-30.p.
- 58 061/1901. (VI. 25.) BM.r. (69.;70.;) — 58 061/1901. (VI. 25.) BM.r. a határforgalmi adatgyűjtés egyszerűsítése tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXV.évf. (1901) I.füzet. 411-412.p.
- 71 000/1904. (VII. 01.) BM.r. (70.;) — 71 000/1904 (VII. 01.) BM.r. valamennyi törvényhatóságnak, a székesfővárosi államrendőrség főkapitányának és a fiumei kormányzónak, az útlevelekre, s a kivándorlásra és visszavándorlására vonatkozó statisztikai adatok szolgáltatása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXVIII.évf. (1904) I.füzet. 703-714.p.
- 71 500/1904. (VII. 26.) BM.r. (76.;80.;87.;) — 71 500/1904. (VII. 26.) BM.r. Beszterce-Naszód, Brassó, Csik, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Krassó-Szörény, Szeben, Temes és Torontál vármegyék, valamint Pancsova város közönségéhez, a határforgalom ellenőrzéséről, az útlevelék vizsgálatáról, az útiigazolványok kiállításáról és a forgalmi adatok gyűjtéséről szóló rendelet megküldése tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XXXVIII.évf. (1904) I.füzet. 716-725.p.
- 90 000/1905. (1906. I. 10.) BM.kr. (85.;) — 90 000/1905. (1906. I. 10.) BM.kr. a »Külföldieknek a magyar korona országai területén lakhatásáról« szóló 1903: V.t.-c. végrehajtása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XL.évf. (1906) I.füzet 171-204.p.
- 91 000/1905. (XII. 29.) BM.r. (16.;78.;87.;) — 91 000/1905. (XII. 29.) BM.kr. valamennyi törvényhatósághoz Fiume város kivételével a határrendőrségről szóló 1903/VIII.tc. életbe léptetésének a végrehajtásáról. *Magyarországi rendeletek Tára*, XXXIX.évf. (1905) I.füzet. 1455-1541.p.
- 54 975/1908. (IV. 30.) BM.r. (19.;) — 54 975/1908. (IV. 30.) BM.r. a határszéli őrségek létesítéséről. *Belügyi Közöny*, XIII.évf. (1908) 19.sz. 209-210.p.
- 57 000/1909. (VI. 15.) BM.r. (39.;) — 57 000/1909. (VI. 15.) BM.r. a kivándorlásról szóló 1909/II. törvénycikk életbeléptetéséről és végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLIII.évf. (1909) I.füzet. 1049-1098.p.
- 5380/1910. (X. 01.) ME.r. (72.;) — 5380/1910. (X. 01.) ME.r. az útlevélkötelezettségnek Szerbiával szemben való megszüntetéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára*, XLIV.évf. (1910) I.füzet. 603.p.

- 5951/1912. (XI. 25.) ME.r. (72.;) — 5951/1912. (XI. 25.) ME.r. az útlevélkötelezettségnek Szerbiával szemben újból elrendeléséről.
Belügyi Közlöny, XVII.évf. (1912) 50.sz. 453.p.
- 48 999/1912. (IV. 13.) BM.r. (31.;94.;) — 48 999/1912. (IV. 13.) BM.r. Határszéli külszolgálat átvétele a m. kir. csendőrség által.
Belügyi Közlöny, XVII.évf. (1912) 18.sz. 141-145.p.
- 58 320/1912. (IV. 13.) BM.r. (19.;32.;94.;) — 58 320/1912. (IV. 13.) BM.r. A határrendőri külszolgálat ellátása a határrendőri őrségek megszüntetésével.
Belügyi Közlöny, XVII.évf. (1912) 18.sz. 136-140.p.

Mellékletek:

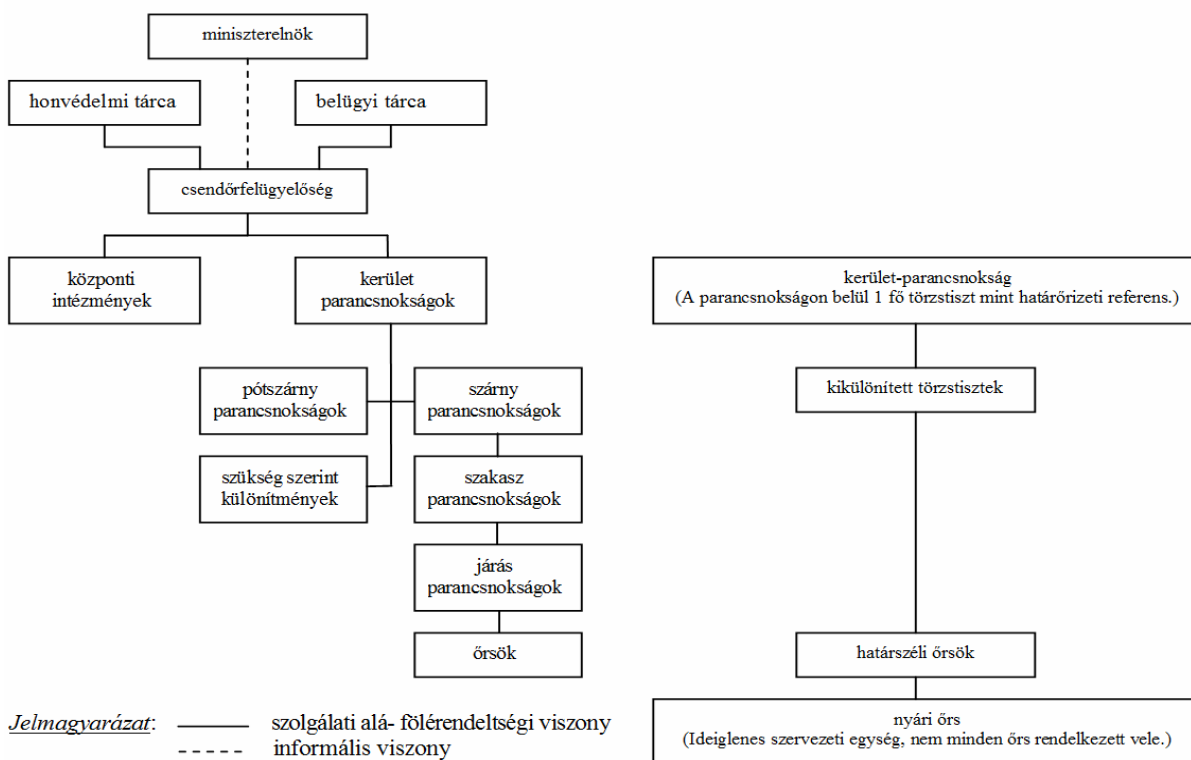
- I.sz. melléklet
 A Magyar Királyi Csendőrség és szakszolgálati ága, a határszéli csendőrség szervezeti felépítése.
 II.sz. melléklet
 A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.

I.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség és szakszolgálati ága, a határszéli csendőrség szervezeti felépítése.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése

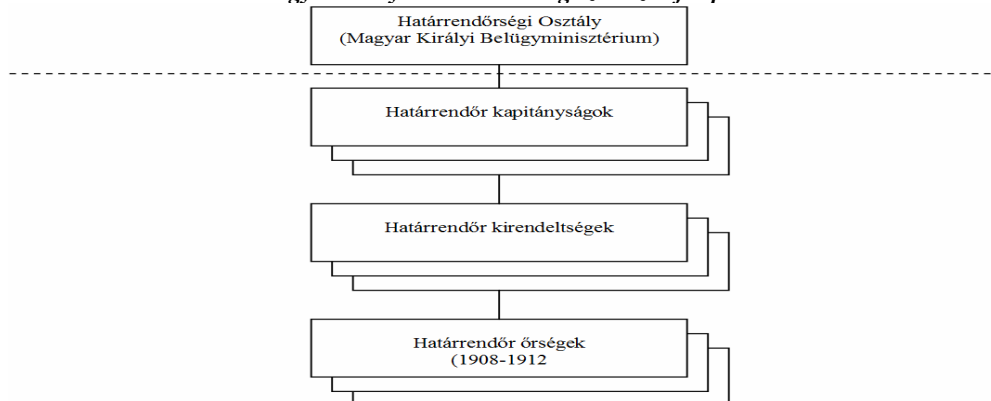
A Magyar Királyi Csendőrség határszéli csendőrségének struktúrája

Forrás ! PARÁDI József: *Csendőrség a határőrzetben.* 174-175.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

II.sz. melléklet

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.

FORRÁS ! PARÁDI József: *Rendőrség a határőrzetben.* 253.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —